

O'QUVCHILARGA EKOLOGIK TA'LIM-TARBIYA BERISHNING SAMARALI METODLARI

Eshtuxtarova Orzigul Shonazarovna
JDPU, “Fizika” kafedrasida o'qituvchisi,
Eshquvvatov Jahongir Inomjon o'g'li
eshtuxtaroaorzigul@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20642593>

Annotatsiya. Ushbu tezisda umumta'lim maktablarida o'quvchilarga ekologik ta'lim-tarbiya berishning samarali metodlari tahlil qilinadi. Muallif loyiha metodi, tabiatga ekskursiyalar, interfaol o'yinlar va amaliy mashg'ulotlarning pedagogik ahamiyatini ochib beradi. Shuningdek, ekologik tarbiyada o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos usullarni tanlash, ularda tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish yo'llari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: ekologik ta'lim, ekologik tarbiya, metodika, loyiha metodi, ekskursiya, interfaol usullar, amaliy mashg'ulotlar

Bugungi kunda ekologik muammolar global tus olgan bir davrda yosh avlodga ekologik ta'lim va tarbiya berish dolzarb vazifalardan biriga aylandi. Atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi kabi muammolar kelajak avlodning ekologik ongi va madaniyatiga bevosita bog'liqdir. Shu sababli, umumta'lim maktablarida o'quvchilarga ekologik ta'lim-tarbiya berish metodikasini takomillashtirish pedagogika fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ekologik ta'lim – bu o'quvchilarga tabiat, uning qonuniyatlari, tabiat va jamiyat o'zaro munosabatlari haqida bilimlar tizimini berish jarayonidir. Ekologik tarbiya esa bu bilimlar asosida o'quvchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyatli, ehtiyotkor va g'amxo'r munosabatni shakllantirishga qaratilgan faoliyatdir. Ushbu ikkala jarayon bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni amalga oshirishda to'g'ri metodlarni tanlash muhim ahamiyatga ega.

1. Loyiha metodi – ekologik ta'limning asosi

Loyiha metodi bugungi kunda ekologik ta'lim-tarbiyada eng keng tarqalgan va samarali usullardan biridir. Bu metod o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, muammolarni aniqlash va ularga yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ekologik loyihalar doirasida o'quvchilar real hayotiy vaziyatlarni o'rganadilar, tadqiqot olib boradilar va o'z takliflarini amaliyotda sinab ko'radilar.

Masalan, “Maktab hovlisini ko'klamzorlashtirish” loyihasida o'quvchilar daraxt va gul ko'chatlarini ekish, ularni parvarish qilish, tuproq va iqlim sharoitlarini o'rganish kabi vazifalarni bajaradilar. Bu jarayonda ular nafaqat biologiya va ekologiyaga oid bilimlarni o'zlashtiradilar, balki jamoa bo'lib ishlash, mas'uliyatni taqsimlash va natijalarni tahlil qilish kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni ham egallaydilar.

Loyiha metodining afzalligi shundaki, u o'quvchilarning qiziqishlariga asoslangan holda amalga oshiriladi. O'quvchi o'zi qiziqqan mavzu ustida ishlar ekan, u faol va ijodiy bo'ladi. Natijada bilim olish jarayoni majburlovdan xoli, qiziqarli va samarali kechadi.

2. Tabiatga ekskursiyalar – hissiy ta'sir vositasi

Ekologik ta'lim-tarbiyaning yana bir muhim metodi – tabiatga ekskursiyalardir. Ekskursiyalar o'quvchilarga tabiatni bevosita kuzatish, undagi o'zgarishlarni his qilish va tabiiy hodisalarni real sharoitda o'rganish imkonini beradi. Darsliklardagi quruq ma'lumotlardan farqli

o‘laroq, ekskursiyalar bolalarda kuchli hissiy taassurot qoldiradi va bu taassurotlar ularning xotirasida uzoq vaqt saqlanadi.

Ekskursiya davomida o‘quvchilar daryo, o‘rmon, tog‘, dasht kabi turli tabiiy landshaftlarni kuzatadilar, o‘simlik va hayvonot dunyosi vakillari bilan tanishadilar. Ular tabiatdagi o‘zaro bog‘liqliklarni – masalan, hasharotlar va o‘simliklarning o‘zaro munosabatlarini, suv va tuproqning o‘simliklar hayotidagi ahamiyatini bevosita ko‘rib o‘rganadilar.

Ekskursiyalarning tarbiyaviy ahamiyati katta. Tabiat go‘zalligini ko‘rgan bola undan zavqlanadi, uni asrash va muhofaza qilish zarurligini tushunadi. Shuningdek, ekskursiyalar o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, sabr-toqat va diqqatni jamlash kabi fazilatlarini rivojlantiradi.

3. Interfaol o‘yinlar – o‘yin orqali o‘rganish

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun interfaol o‘yinlar ekologik ta‘lim-tarbiyaning eng qulay va samarali metodlaridan biridir. O‘yin jarayonida bolalar bilimlarni qiyinchiliksiz va zavqlanib o‘zlashtiradilar. Ekologik o‘yinlar turlicha bo‘lishi mumkin: rolli o‘yinlar (“Men – tabiat himoyachisi”), didaktik o‘yinlar (“Kim qayerda yashaydi?”, “Chiqindilarni saralaymiz”), harakatli o‘yinlar (“Daraxt va shamol”, “Gullarni changlatuvchilar”) va boshqalar.

Rolli o‘yinlarda o‘quvchilar o‘zlarini turli tabiat vakillari – daraxt, hayvon, quyosh, suv tomchisi – rovida tasavvur qiladilar. Bu ularga tabiatdagi mavjudotlarning “tilidan” gapirish, ularning muammolarini tushunish imkonini beradi. Didaktik o‘yinlar esa ekologik bilimlarni mustahkamlash, atrof-muhit haqidagi tushunchalarni kengaytirishga xizmat qiladi.

Interfaol o‘yinlarning afzalligi – ularda barcha o‘quvchilar faol ishtirok etadi. Hech kim chetda qolmaydi. Bu esa jamoaviy ruhni shakllantiradi va o‘quvchilarning o‘zaro hamkorlik qilish ko‘nikmasini oshiradi.

4. Amaliy mashg‘ulotlar – bilimni hayot bilan bog‘lash

Ekologik ta‘lim-tarbiyada nazariy bilimlarni amaliyot bilan mustahkamlash muhim ahamiyatga ega. Amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini real vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradi. Masalan, maktab hovlisida yoki bog‘da tuproq namunasini olish, uni tahlil qilish, suvning tozaligini aniqlash, havo haroratini kuzatish kabi ishlar amaliy mashg‘ulotlar sirasiga kiradi.

Amaliy mashg‘ulotlarda o‘quvchilar o‘lchash asboblardan foydalanishni, kuzatish natijalarini qayd etishni, xulosa chiqarishni o‘rganadilar. Bundan tashqari, ular tabiatda o‘zini qanday tutish kerakligi – gulni uzmaslik, daraxt shoxlarini sindirmaslik, hayvonlarni qo‘rqitmaslik kabi axloqiy normalarni amaliy tarzda o‘zlashtiradilar.

Yana bir muhim amaliy faoliyat – ekologik aksiyalar va tadbirlardir. “Toza maktab”, “Bir piyola suv”, “Daraxt ek – kelajakni asra” kabi aksiyalarda o‘quvchilar o‘z qo‘llari bilan foydali ishlarni bajaradilar. Bu ularning ekologik faolligini oshiradi va atrof-muhitga nisbatan mas‘uliyat hissini kuchaytiradi.

5. Yosh xususiyatlariga mos metodlarni tanlash

Ekologik ta‘lim-tarbiyada metodlarni tanlashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish juda muhimdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari (1-4 sinflar) uchun ko‘proq o‘yinli, kuzatuvga asoslangan, hissiy ta‘sir kuchli bo‘lgan metodlar tavsiya etiladi. Ular mavhum fikrlashdan ko‘ra konkret, obrazli fikrlashga moyil bo‘lgani uchun ertaklar, rasmlar, qo‘g‘irchoq teatri orqali ekologik tarbiya berish samarali hisoblanadi.

O‘rta sinflarda (5-9 sinflar) esa tadqiqotchilik faoliyati, munozaralar, loyiha ishlari, kichik ilmiy izlanishlar ko‘proq qo‘llaniladi. Bu yoshdagi o‘quvchilar sabab-oqibat aloqalarini tushunishga qodir bo‘lgani uchun ularga ekologik muammolarning chuqurroq tahlili berilishi mumkin.

Yuqori sinflarda (10-11 sinflar) ekologik ta’lim global muammolar darajasiga ko’tariladi. O’quvchilar insoniyat oldida turgan ekologik tahdidlarni, ularni bartaraf etish yo’llarini, barqaror rivojlanish tamoyillarini o’rganadilar. Bu bosqichda konferensiyalar, bahs-munozaralar, mustaqil tadqiqot loyihalari, ekologik monitoring kabi metodlar samarali hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o’quvchilarga ekologik ta’lim-tarbiya berish metodikasi o’qituvchidan yosh xususiyatlarini chuqur bilish, turli metodlarni mahorat bilan uyg’unlashtirish va har bir bolaga individual yondashuvni talab qiladi. Loyiha metodi, tabiatga ekskursiyalar, interfaol o’yinlar va amaliy mashg’ulotlar – bularning barchasi yagona maqsadga xizmat qiladi: o’quvchilarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish, ularni tabiatni sevuvchi, asrovchi va muhofaza qiluvchi faol fuqarolar qilib tarbiyalash. Faqat shunday tarbiyalangan avlodgina kelajakda sayyoramizni ekologik falokatlardan saqlab qolishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Yo’ldoshev J.G., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish.– Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.
2. Azizxo’jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Cho’lpon, 2005.
3. Yo’ldoshev J.G., Usmonov S.A. Ilg’or pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O’qituvchi, 2004.
4. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi: Nasaf, 2000.
5. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M.A. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol nashriyoti, 2013.